

TXOMIN PEILLEN EUSKALTZAIN BERRIAREN HITZALDIARI

Alfonso Irigoien

EUSKALTZAINAREN ERANTZUNA (*)

Ospakizun hau irekitzerakoan agur egin digun Henri Grenet Baiona hiriko Alkate eta Kontseilu Generaleko Presidente jaunari agur, agur Argitxu Noblia zinegotzi Andreari, Claude Harluchet zinegotzi jaunari, M.ª Karmen Garmendia Eusko-Jaurlaritzako Hizkuntza Politikaren Idazkari Andreari, Pabeko Unibersitatetik etorri den dekanok jaunari, agur Euskaltzain orori eta gainerako entzule bihotzekooi, emakume ta gizon:

Agur Zuberoa! Agur Zuberoa, Etxahun-ek eginikoa, kantatzen genduen Bilbon berrogei ta hamargarren hamarkadako urteen hatsarreen, Agur Zuberoa, bazter guzietako zokorik edderrena. Parisera joan ondoko zuberotarraren nigarrak aipatzen dira delako kantan: “Bortzetan geroztik nigar egiten düt Züberoagatik”. Hamarkada horretan berean ezagutu nuen ezagutu ere Txomin Peillen guraso zuberotarrenganik Parisen jaiorikoa, eta, izan ere, azkenean, urteen buruan jatorrizko Zuberoa herri-
ra etorririk da bizi izaitera, eta etorri ere etorri izan da kantak hedaturiko hasperenaren eragina atzerriratuen ondorengoetaraino bermaturik. Baina itzuli izan dena ez da herriko pertsona arrunta, jakituriazko eleaz hornitu eta buruz jantzi eta aberasturikoa baizen, literaturaren kreatzaile batez ere, Europako *polis* garai agian handiegi baten jaio eta bizi izan den kreatzailea, eta izan ere Euskal Herriko mundu georgikoa urritzen doan unean, nagusiki hiritar bilakatze-prozesuaren erdi erdian gaudenean, Euskal Herria hiri nagusi pentapoliko bihurtzeko bidean sarturik dagoenean. Gure laguna ez ailitz alferrik itzuli izan, eta historiaren butz dialektikoak ailiotsa Euskal Herria orainartekoa baino bide hobean abiatu-
turik lizen. Hala biz.

Euskal Akademiako sarrera-hitzaldia, *Euskal idazleen giroa duela berrogei bat urte* titulua duena, oraintxe eginik duzu eta ondoren eni dagokit

---

(*) Baionako Udaletxean 1989-garren apirilaren 1-ean.

ongi etorrizko erantzuna demazudan. Eta zer egin hori egin ere pozik daidit. Eta halako ekintza bati dagokionez ez albailedi dotorezia gabe gerta.

Parise hartan duela berrogei urte euskararen ikasten eta idazten hasi zinela diozu, arbasoen begirunez eta gure herriaren ohoreagatik eta lotsaz gorriturik euskara berde ta latz horren maitatzen, fama onik eta dirurik bildu ezarren, eta irakurle guti baizen ezin izanarren, eta gainera bidegabekeria eta axolakabekeriaren aurka. Diozuna egia biribila denaren lekuko zahar nauzu, aspaldidanik ondo baitakit zure berri. Baina oraindikan garaitu ez badugu ere etorkizuna baikor ikusten duzu taldekeriak gainditu bezain laster.

Piarres Larzabal apez, abertzale, eta euskal-idazlearen lekuan sartzen zara eta haren irudi ederra goresten duzu, eta batez ere apezak, ez hala apezpikuak beti, euskararen galeraztearen kontra altxatu zirela aitortu, eta euskara ikasten zenbiltzatenean “uskara apezzen mintzajia dük” entzuten zenduen bitartean ezkerreko gizon argituak frantsesez edo espainolez ari omen ziren. Larzabal teatro sortzailea, alabaina, zuzentasunaren alde, tipien alde jaiki zen eta garai beltzean iheslari eta erbesteratuen alde.

Zeure hitzaldi luzean, ostera, ezin geldi zintezkeen zeurorren Pariseko egoitza luzeagoaz mintzatu gabe, han eman baitituzu zeure bizitzako urterik gehienak Euskal Herrian biziten kokatu baino lehen. Garai hartan Parise euskaldunen eta abertzaleen abarogune izan zen, abertzaleentzat ezinbesteko exiliogune. Eta horrela sortu zen Pariseko euskal eskola diasporagunekoa deituko dudana. Eta nik neurorrek ere Parise handi hartara inoiz hurbildurik bertan jaso izan nuen irudia bademazut zurearen osatzeko gaizki ez datorrela uste dut, eta holaxe derautzut egun hemen.

Hor agertzen da Andima Ibinagabeitia bizkaitarra, diozun bezala “abertzale ta euskararen maitale sutsua” zena, bereziki lehen garaiean zuen baitan eragin nabarmena izan zuena zirikatzaile eta akulari modura. Eta baita Jon Mirande zena ere, zure luzaroko lagun izana, bestela ezin baitzen. 1953-garren urteko irailaren azkenaldean ezagutu zintuztedan hirurok Parisen. Ni hogei ta hirugarren urtean nenbilen eta zuk nik baino hiru urte gutiago zenituen, eta Mirande-k baino zazpi gutiago, eta zuei ezer erran ez banizuen ere Ekin talde politiko abertzalearen izenean joan nintzen, zeharo klandestino zela (1), eta, dakizun bezala, aste bete

---

(1) Talde horretakoak ziren orduan, nizaz gainera: Jose Manuel Agirre, Jose Luis Alvarez Enparantza (Txillardegia), Mikel Barandiaran, Jose Mari Benito del Valle, Julen Madariaga, eta abar. Inguruan zebiltzan Gurutz Ansola eta Iñaki Gainzarain ere. Ikus ene *Sorterriaren alde*, Donostia 1976, 32 orr. eta abar, eta “Jon Mirande-ren literaturazko hizkuntzaz”, *De re philologica linguae uasconicae*, Bilbao 1985, 187 orr. eta abar, eta “Gabriel Aresti eta bere inguruaz”, *De re philologica linguae uasconicae*, II, Bilbao 1987, 267 orr. eta abar.

inguru egin nuen han. Beste batzu ere bisitatu nituen. Orduan ezinbestekoa zen barrutik, —gaztelaniaz *del interior* erraiten zen—, barrutik Parisera joanez gero Jose Antonio Agirre lehendakariarekin *avenue Marceau*-n kokaturik zegoen Delegazioan elkarrizketa izaitea, eta izan ere luzea izan nuen, zeren etorkizuneko esperantza, orduan ikertze ta propaganda mailan zabaltzen hasirik zegoen Europako batasunaren proiektuan ipinirik zuenez gero ez baitzen aspertzen bide horretarik ikusten zuen egokitasuna markatzen eta goraiatzten.

Izan ere munduko gerra katastrofikoak 1945-garrenean amaitu ondoan herrien Europa sortzea defendatzen zuten Schuman, Adenauer, De Gasperi, eta abarrek, eta Agirre ere hor kokatzen zen. Hainbat gauza argitaratzen ziren arazo hori sakon ikerturik. Beste joera batzuetakoen artean Pariseko *rue de Lille*-n bazen sozialisten arteko mugimendu bat ere Europako Estatu Batuak eraiki nahi zituen. Geroago De Gaulle-k asmo nabarmenki desbideratuko zuen *L'Europe des patries* defendatzerakoan, hau da, Frantziak lehengo arauera eraikiriko estatu-kontzeptua nazioarenekin nahasten jarraikirik, eta *l'Europe des peuples* delakoaren kaltetan. Orduan epe laburreko asmoa ezin izan bazitekeen ere orain etorkizuna bide horretan zehar doala dakusagu Erromako tratatua 1957-garren urtean oraingo hamabietarik sei Estatuk sinatu zuten zuzenez geroztik, izan ere Madril mendeko edo Parisen mendeko hain hestu ez egoiteko multzo bat baizen egin behar ez lukeen Euskal Herriak bertako kokagunerik egokiena oraindik erdietsi gabe, herrien batasuneko lehen asmo nagusia hain argi eta indartsu ageri ez baita, zeharo suntsitu ez bada ere. Alabaina azken gudua jokatzeko da oraindik, eta gauza jakina da zuhur ibili behar dugula tren desegokia hartu nahi ez baldin badugu hartan parte hartzeko. Eta geure guduka-barruka-agonian ez dugu etsi behar, etorkizuneko begia asmoz eta jakitez erne dugula beti. Orain Jose Antonio Agirre-ren izena bazterretan erdi ahantzirik ikusten bada ere halako begiz behako bat eman ez gero gizon zuhur baten pareko irudia deraugula ezin dudarik egin daiteke.

Zortzi urte inguru iraganik ziren Europa-n hasi ondoan munduko gerra izaitera heldu izan zen kalamitate bortitza amaitu zenez geroztik, eta irabazleek Espainiako diktatura galeraziko zuten esperantza urritzen ari zen jadanik, zeren handik laster Eisenhower iparramerikar ahaltsua Madrilerako joango baitzen Franco-rekin adiskide erara jokatzeko bideak ezartzera. Erromako Elizak are gutiago arbuia zuen diktatorea. Izan ere, Franco ohean hil da duela hamabi bat urte, orduko optimista guztien prognostikoen kontra. Ni ez bezala zu orain *EA*-ren baitan politikan zuzen zuzenean sarturik zaudenez gero, hauteskunde garaian Euskal Herriko hegoaldean ere, muga guztiak apurturik, mitin egile moduan gainera, barkadazu ene txango hau, bide hain zabalean zango izaitera ere heltzen ez baita.

Jose Antonio Agirre-z gainera Federiko Krutwig ere bisitatu nuen, orduan han atzerriraturik baitzegoen Aita Villasante-ren Euskaltzaindiko sarrera-hitzaldiari Bizkaiko Diputazioaren Jauregian aurreko urtean egin zion erantzunaren kausaz. Krutwig-ek Parisen, literatura-euskararen ereduari dagokiola, ez bestelako ideietan, bere eragina izan zuen Jon Mirandere-ren baitan, harekin harremanak baitzituen, eta izan ere bigarren hau garai horretan abiatu zen Lapurdiko euskara klasikoaren bidetik, inoiz kultura-hitzak ere, Krutwig-en antzera, grekotik zuzenean, latinetik iragan gabe, harturik, hala nola: *eidolo* eta ez *idolo*. Nik artean Krutwig ezaguna nuen, atzerrira baino lehen Bilbon bizi zelarik Euskaltzaindiaz gainera Bilboko kultura-arazoetan ere oso sarturik ibili zenez gero elkarren berri ondo baikenekien, eta guzti horrezaz landa Villasante-ren sarrera-hitzaldi Lapurdiko euskara klasikoaren eredura eginikoa eta haren erantzun fama-tua entzuten ere Bizkaiko Diputazioko Jauregian, bizi zen etxetik ez urrunegi, publikoaren artean izan bainintzen. Krutwig-en bidetik zebile-nik bazen Bilbon: Erkiaga-k atzerrian agertzen zen *Gernika* aldizkarian emaiten zituen bere poemak Erkiagarre izengoitiaren azpian. Mikel Arruza Bilboko Ateneo sortu berrian hasi zen *h* ta guzti Lapurdiko euskara klasikoaren irakasten, neuror ere hurbildu bainintzen bere klaseetara, orduko gora beherakatik laster mozturik gelditu beharrean aurkitu baziren ere. Inguru horretan zebilen sarturik Ibinagabeitia-ren herri berekoa zen Aita Berriatua frantziskotarra ere, eta beste batzu ere bai. Erran dudanez ni garaitu hartan hasirik nengoen euskal apendizkoa neketsua egiten, eta orduko zenbait zimentarrik denboraren buruan tinko eta bermu iraun du ene baitan, harrezkero gauza asko ta asko ikasi eta arlo berriak ikerturik aldatzen aldatzen joan banaiz ere. Zuri, *mutatis mutandis*, beste horrenbeste gertatu zaizula erranen nuke, ordukoetan irauten baituzu azaleko itxurak aldatu badira ere, Euskal Herria bera baita gehien eta sakonen aldatu dena, oraindik oztoporik asko gaintu beharra argi eta klaru ageri denarren. Jokabide laikoak ere lehenagoko denboretan ez bezalako hedadura handia hartu du.

Zertan erranik ez dago Andima Ibinagabeitia-rekin ere izan nintzela. Ondo gogoan dut nola jai egun batez hura ta biok joan ginen metroan Boulevard Davout-eko Jon Mirandere-ren etxera harekin luzaz mintzatze-ra, jai egunetan Parisen ohi den modura. Hainbat eta hainbat poema orduan argitara gabe zeudenak irakurri zizkigun. Gabriel Aresti oraindik ez zen ezaguna gure artean.

Andoni Urrestarazu gasteiztarra ere Delegazioan kokaturik zegoen, Gasteiz-etik hilabete batzu lehenago alde egin beharrean aurkitu baitzen, eta hura ere ikusi nuen. Ezaguna nuen elkarren artean izaniko harremanakatik, Gasteiz-en soldaduska egin nuenean hasirik. Han mintzatu nintzen Jesus M.ª Leizaola-rekin ere eta haren kezka karlistadako kanta zaharrak bil litezen bidea egitea zen orduan. Dirudienez bere garaiko

politikaz baino arduratuago zebilen gerra zaharretako herri-literatura arruntaren iker-lanez. Geroago, ezaguna denez, Jose Antonio Agirre-ren ondorengo izango zen. Duela guti hil berri da eta egunkariek horren berri zehatza eman dute. Neure azkenengo liburuko kapitulu baten, “El verso político griego (στίχος πολιτικός) y la métrica vasca” haren *Estudios sobre la poesía vasca* ere aipatzen dut, Buenos Aires-en 1951-garrenean argitara emana, beraz ni harekin mintzatu baino urte bi lehenago (2).

Baina bereziki tratatu izan nuena Juan Jose Rekondo izan zen, harengana joan bainintzen batez ere. EIA taldekoa zenez gero harekin mintzatzera nindoan eta ikasleen alkartasun horretan zegoen giroaz jabetu nintzen. Garai hartan eztabaida-burrukak izanik ziren abertzale exiliatuen seme ziren ikasle batzuren artean sorturiko joera marxistak zirela kausa. Halako joerak heldu gabe zeuden barrukoen artera, geroagoko problematika ezaguna bada ere. Marxismoa garai baten modan izan zen, bereziki Pariseko 1968-garreneko maiatzerarte, han putza galdu baitzuen. Euskal Herrian, gerra aurrekoaz landa, beranduago indar hartu bazuen ere nolabait gehiago irauten duela dirudi zenbait arrazoi berezitatik. Honekin ez dut erran nahi kapitalismoaren systema nagusi den herrietan ere sozialismoaren eragina handia izan ez denik, eta oraindik gero ere ezin izan daitekeenik, baina izaitekotan kritika eta dialektika baten barruan izango da, ez lehengo zentzu dogmatikoan, munduan egin diren aurrerakuntzak espero ez ziren erakoak baitira.

Zurekin ere izan nintzen orduan, baina Mirande-ren adiskidea bazinen ere haren etxeko bisitan ez zintudan ezagutu, bestela baizen, eta Pariseko zenbait bazter ikusi genituen elkarrekin. Harrezkero beti izan ditugu elkarren artean harremanak. Geroago Bilbotik ere behin baino sarriago agertuko zinen eta han ezagutuko zenduen Gabriel Aresti ere hark bere burua gure artean ezaguterazi ondoan.

Urte batzu geroago 1961-garreneko Ekainaren 3-an berriz agertu nintzen Parisera politika arazoetarik landa. Harakoan Krutwig bisitatu nuen Miarritzen, Alemania-tik itzulirik baitzegoen jadanik. Hark Villasanteari hilabete bereko 12-an eginiko karta ene eskuetan amaitu zuenean diotsa: “Orain egun batzu direla Irigoientar Alpontxo hemen Biarritzen egonik da eta Akademiari buruzko berri batzu kontatu derauzkit”. Gero Parisen zurekin izan nintzen. Eta behin Mirande-rekin ere bazkaldu nuen jatetxe greko baten. Inguru baten beltz batzu bazkaltzen zeuden. Eta Mirande-k eni: —Hara hor tximuak. Eta nik: —Beltzak zuriak baino atzeratuago daudeke, baina agian posible da denboraren buruan aurreratzea. Mirande-k: —Edo gehiago atzeratzea eta desberdintasunak nabarmenago egitea. Mirande-k bere burua nazi moduan agertzen zuenez gero

(2) ALFONSO IRIGOYEN, *De re philologica linguae uasconicae*, II, Bilbao 1987, 209-217 orr.

arrazista zen eta bere bizitzako azkenengo garaiean ere *Anaitasuna* aldizkarian ideologia horretan bermatu zen. Zer eritzi zuen Hitler-ek galde egin nionean erantzun zidan: —Hitler-ek nazismoa traditu zuen. Mirande gazteago zela nazien aldeko bretoiekin ibili omen zen eta haien hizkuntzan ere mintzatzen zen eta izkribatzen zuen, euskal munduan hasi baino lehen. Kornikoz ere bai. Galesa ere ikasi zuen, eta gaelikoa, hizkuntza zeltikoen artean, eta gainera neerlandesa, alemana, italianoa eta gaztelania, frantsesaz gainera. Blas de Otero eta Ibarrola ere ostera hartan bisitatu nituen eta egun baten haien etxean afaldu nuen. Hernandorena, Parisen dentista moduan ari zen bertsolarizalea ere ikusi nuen. Eta harrezkero noizean behin joaten izan nintzen hamar bat eguneko egotaldiak egitera, eta halakoetan zurekin izanik naiz, eta behin baino sarriago itzultzeko trena hartzeko egunean zure etxean afaldu izan dut 15, Boulevard Saint-Germain-en gurasoekin batera ezkondu baino lehen bizi zinenean. Han ezagutu nituen zure anaiea eta koinata ere. Gero Vincennes-era aldatu zinen. Hori dela-ta baditugu Museoren batzu ere elkarrekin ikusirik. Egoiteko etxea, dakizunez, Drancy-n nuen, Pariseko ateetarik kanpo. Zu, besteok bezala, literaturarako euskara zabalago baten atzetik ibili bazara ere beti interesatu zaizu Zuberoako euskara, Miranderi bezala, eta zurekin eta inoiz zure etxekoekin hasi nintzen nolabait ohitzen haren doinu eta ñabardurez, geroago beste bide batzuetarik sakontzen ahalegindu banaiz ere.

Krutwig handik laster Mirande euskaltzain egitearen alde mugitu zen. Mitxelena-k ere, hori jakin zuenean, berak bere aldetik ondo zeritzala Mirande izendatzeari erran zuen. Gero beste batzurekin batera aurkeztatu zuten, Arrue, Irigarai eta Villasante-k ere sinatu baitzuten haren eskabidea, denbora berean berberak Iratzeder ere, egun euskaltzain dena, proposaturik. Handik laster beste hautagai batzu aurkeztatu ziren Dassance, Eppherre eta Lafitte-ren aldetik. Gogoan dut geroago Mirande-k urgazle-titulua itzuli zuela, baina betiko dela behin egiten den izendapena bermaturik gelditu zen, izendatu baino lehen irabaziriko merituak ez baitira suntsitzen.

Igela euskaldun heterodoxoen errebista satirikoa zuk Mirande-rekin batera atera zenduenean ere neurorrek diseinatu nizun tinta txinoz aldizkariaren ataburuko azalean agertzen den mostraburua, igel bat irribarre zabalez ispiluairen aitzinean bere buruari begira, eta *a* letraren azpiko aldetik ere beste igel tipi irribarretsu bat agertzen dela (3). 1962-garreneko

---

(3) 1961-IX-8-an eginiko kartan bidali nizun zure erreguz sortu nuen *Igela*-ren mostraburua. “Ementxe —erraiten zenidan zeure eskabidean— igel bat aua zabal-zabalik barrez, bere arpegia ur-ixtil batean edo espillu batean ikusten duela”. Neurean, beste alde batetik, gehigarri bat jartzen nizun zioena: “Euskaltzaindiak urgazle izendatu zaitu”. Hala ere originala neurorrek dut, zeren tipiago egin nezan itzuli baitzenidan eta nik orduan zure gogoko neurriaren arauera zinkezko klixtea egitea enkargaturik hura igorri bainizun.

otsailean agertu zen lehenengo numeroa eta 1964-garrenean azkena. Zabaldu ziren guztiak geroago Hordago-k liburu modura argitarako zituen hegoaldean mostraburu eta guzti (4). Lehen eta azken artikulua frantsesez delakoan diozuenez: “Le puritanisme et la fausse gravité des basques censurent, mieux ou plus que les gouvernements, les fruits trop pimentés de la littérature écrite (Docteur Etchepare, Axular), expurgent la littérature orale (cancioneros), afin que les étrangers n’aient pas de nous une image différente de celle du basque honnête, travailleur, fier, etc. Les tabous et fanatismes de droite et de gauche ont une grande force chez nous. Sous le règne d’un esprit identique Sean O’Ceasy a du quitter sa patrie irlandaise pour avoir trop bien décrit les défauts de sa nation. Pensons-y”.

Grezia zaharrean filosofo ezagun batzu zakurzale baziren ere, hurrengo erran zuhur zakurrezkoa adieraztera abiatu zenik ere falta izan ez zela, Diogenes-ek erraiten baitzuen: οἱ μὲν ἄλλοι κύνες τοὺς ἐχθροὺς δάκνουσιν, ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους, ‘beste zakurrek etsaiak auskitzen dituzte, nik adiskideak’, zuk, ordea, Igelegiko gerizpetako irribarrean kokatu izan duzu zeure burua. Oraintsuago, alabaina, Urdaegira aldatu zara aintza txerriari! oihu egitera, abere kente hori elaberriko protagonista ironiaz beteriko bihurtu baituzu, gizaiendaren juzkatzaile zorrotz bilakaerazirik (5). Satira zaharreko sustrai sakonenetan barrena ari izan zara, era askotako tabuen aurka jokaturik.

Ez da, ordea, hori bakarrik egin duzuna, hainbat eta hainbat prosazko lan idatzi izan baituzu, elaberri, saio eta iker-lan. Hemen ez dut horren katalogo osorik eginen, zenbait aipamen baizen, bestela luzeegia bailitzateke, eta gainera nahi duenak erraz jakin baitezake. 1964-garren urtean Domingo Agirre saria, Bizkaiko Ahorro-Kaxak Euskaltzaindiarekin bat eginik ipinirikoa, irabazi zenduen, *Gauaz ibiltzen dana...* elaberriarekin, eta Kuliska sortan Zarautz-en argitara zen 1967-garrenean. Eta badi-tuzu elaberri gehiago ere argitaraturik, *Itzal gorria*, Zarautz 1972, *Gatu beltza*, Bilbao 1973, eta abar. Oraintsu *Zuberoako itzal-argiak (Eüskarazko jakilegoak)*, Donostia-Baiona 1988, atera duzu, Zuberoako euskaraz egini-ko iker-lana. Oraintxe bertan ere Zuberoako herri-medikuntzaz lan bat prestazen ari zara. Eta aldizkari askotara bidali izan dituzu zeure izkribuak: *Euzko Gogo*, *Gernika*, *Gure Herria*, *Euskera*, *Egan*, *Elhuyar*, *Bulletin du Musée Basque*, *Cuadernos de Etnologia y Etnografía de Navarra*, eta abar.

Eta gainera Mirande-k bere burua hil ondoren *Jon Mirande-ren lan hautatuak* liburu argitara eman zenduen 1976-garren urtean, harzaz

(4) JON MIRANDE, TXOMIN PEILLEN, *Igela, euskaldun heterodoxoen errebista*, Donostia 1979.

(5) TXOMIN PEILLEN, *Aintza txerriari!*, elaberria, Donostia 1986.

zeure lan bat itsasten diozula hainbat gauza jakingarri argitu beharreko adierazirik. Oraingo sarrera-hitzaldian ere Mirande-z gauza berriak aipatzen dituzu, oraindik kristautasunaren barruan zegoela eginiko poema eta abar. Mirande-z Andolin Eguzkitza eta Txema Larrea ere arduratu izan dira (6), eta ez dugu dudarik egin behar hura bezalako pertsona berezi bat zehatz ikertu beharrekoa dela euskal letretan izan duen eraginagatik. Agian egunen baten norbaitek tesi modura ikerketa sakonen bat egin lezake gai horrezaz, baina behar bada batek baino gehiagok parte hartu beharko luke lan horretan, mundu zeltikoa eta mundu euskalduna biak batera, Mirande-k ezagutzen zituen bezala, pertsona bakarrak menderatzen ez balitu.

Orain Pabeko Unibersitatean irakasten duzu Euskal Sailean kokaturik, eta hori dela-ta Deustuko Unibersitatearekin harremanak izan dituzu neurorren bidez, eta etorkizunerako prestatzen ari gara *Erasmus* programaren barruan formalki senda daitezten.

Aipatu den garaiko jokabide zabal bat nabarmen utzi beharra ikusten dut: Euskal hizkuntza eta letren garapenaren alde genbiltzanen artean hizkuntza bera edozein ideologia baino bateragileago gertatzen zela neurri handian. Hala posible izan zen Ibinagabeitia bat, formazioa Jesusen Konpainian egin bazuen ere, nazi zela zioen Mirande bezalako buru-langile baten adiskide min eta eragile lizen, edota *Egan*-eko Arrue, Mitxelena eta Irigarai haren lanen bultzatzaile liren, edota Aresti bat, ezkerrean lerratu zelarik, haren elaberri ta abar bere balio literarioakatik argitaratzen saiatu lizen —*Haur besoetako*a esaterako—, edota *Igela* argitaratzeko Hordago-k egin zuen ahalegina, eta abar, eta abar. Jon Etxaide bera ere Jon Mirande-ren adiskide mina izan zen azken unerarte bien artean erlijiozko eritzietan zegoen desberdintasunaren leza sakona gora behera, hura kristau zintzo eta fidel moduan agertu izan baita beti. Joera hori denboraren buruan zabalago izaitera makurtu izan da euskararen inguruko buru-langileen artean, naiz eta talde politiko abertzaleen artean, haietan euskaldun eta erdaldun nahasirik baita, elkar ulertu ezina den nagusi. Baina horrek ere ezinbestez egunen baten bere senera etorri beharko du, egunoroko egiak beti bide egiten baitu aldapa malkarrenetan zehar izanik ere. Horretarako *Igela*-ren irriñoaren indarrez tabu eta fanatismoak baztertuturik elkar-hizketaren bidez kritika emankorra sortu beharrean aurkitzen gara, azken finean Europako kulturak berak filosofho grekoek sorturiko izpiritu dialektikoan baitu zimentarria, ethnikoa izaitiaz gainera,

---

(6) JON MIRANDE, *Orhoituz*, Donostia 1976, Andolin Eguzkitzak prestatuturiko argitaraldia.

JON MIRANDE, (*H*)aur besoetako, Iruñea 1987, Andolin Eguzkitza argitaraldiaren apailatzaile.

JON MIRANDE, *Poemak 1950-1966*, Donostia 1984, Txema Larreak apailatutako edizioa.

eta kulturak libro egiten baikaitu. Ez dago libertaterik kulturarik gabe, miseria gorrian ez bata ta ez bestea ezin egon daitezkeen bezalatsu, menpekotasuna baizen.

Ez dakit, beste alde batetik, Igelegin ez ote den igel nagusiaren ahoan irriño zabal bat diseinatu zu *immortel* delakoan artera sartzera-koan, eta halaber ez dakit Urdaegi Urdal Herrikoan zerriek asmaturiko literaturdearen eta kulturdearen kausaz ez ote duten Euskaltzaindurdea ere asmatuko satiraz beterik gure lepora egozteko. Badakite, alabaina, zeure buruari, ispiluan begiraturik, barre egiten ikasirik zaudela eta irakatsirik diguzula, zeure begitarte itsusiaz trufatzen badakizula. Zeuror zaituzte, gainera, aita, eta zeure erranetara makurturik dirateke nolabait, semeek maiz, nortasun berezia hartzen dutenean, aitaren bideetarik saihesten badakite ere, orainarte bederen zeure fruituok altxatu baitzaituzte zu, oasi bihurturik desert eginik zegoena, horrenbeste igel eta txerri irrutsuz horniturik une honetan ez baita hain handi desertua, eta munduko eta bereziki Euskal Herriko aldakuntza nabarmenaren lekuko harritu izan baitira.

Zer ere izkriba baitadi euskal letren barrutian biz asmoz eta jakitez, biz etorkizunerako kreazio aberasgarri. Eta zer ere egin baitadi Euskal Herriaren etorkizunaz biz asmoz eta jakitez, biz herritarren zorion. Historiaren haize higitzaileak ailiotsa hala lizen.

Agur Zuberoa, bazter guzietako zokorik edderrena, Agur Parise, agur, agur, agur.

Erran dut.

ERANTZUNAREN EPISTOLA-ERANSKINA

1

(F. Krutwig-ek neurorri, A. Irigoien-i, egina. Datarik gabe. Edozein modutan ere 1953-garren urtekoa da argi eta garbi, eta ni Parisen izan baino lehenagokoa, Mirande-k geroago egin zidan erantzuna bezala. Atera nahi duen errebista batez mintzatzan da eta hain zuzen ere ene eskuetan dut *Société Parisienne d'Impression*, 4, rue Saulnier, Paris IXe, delakoak Monsieur F. Krutwig-i, 10, Avenue Foch, Paris XVI, 1952-garreneko abenduaren 1-ean eginiko aitzin-kontua: "Veuillez trouver ci-bas nos meilleurs prix pour la confection d'une brochure des mêmes caractéristiques de 'Euzko-Jakintza': Composition, mise, tirage, papier et brochage. Couverture en dossier bulle. Prix pour 1.000 ex.: 196.102.—Frs.

Toutes taxes comprises. Nous vous prions de croire, Monsieur, à nos sentiments très distingués”. Nik Labaien eta semeari karta bat egiten diet 1953-garreneko urtarrilaren 29-an erreibistaz hitz eginik, haren seme Matxini aurretik hitzez erran bainion. Beste bat dut lehenagokoa, Fernando Etxebarria-k 1952-garreneko Abenduaren 15-ean London-etik Krutwig-en erreibistaz luze hitz eginik bidali zidana. Proiektutan gelditu zen dena).

“Irigoiertarr Alfontsa Iaunari

“Lagun mina:

“Parisetik Alemaniarat ioan baino lehen zuri ere guthuntto bat izkiriari nahi ukhan derautzut. Orain Alemanian bi hilabete egon gogo dut eta bitartean zuek revistari buruz zerbait egiten baldin baduzue izkiria iezadazu nire gurasoek emanen derautzuten adressera.

“Uste dudanez, «h»dun hitzen lista bat Bilbaon nengoelarik eman nerautzun. Mirandetarr Ion euskal poetak haren kopia bat eduki nahi luke, bai eta Andimak ere. Nik eztut Parisen nirekin hunelakorik eta nire etxeok horr ediren eztezaketela diostate. Beraz anhitz eskarr emanen nerautzuke haren kopi bat athera nahi baldin ba zendu eta Mirande tarr Ioni igorriko ba zeneraukeo. Hunen zuzenbidea Jean de Mirande, 106, Boulevard Davout, Paris XX, da. Nire izenez izkiriartzen deraukozula erran iezozu. Hunek ere orain laburdaraz baizik izkiriartzen eztu, eta gure asmoen iarraitzaile sutsu bilhakatu da.

“Zuk aipatu lista hunen alerik ezpa zenu, eska iezozu edo Otxoluari, edo Aita Linori, haukiek baitute.

“Anartean zuek horr egiten duzenari buruz pozik ezer entzunen nuke. Etxebarriatarrak zerbait ba zerautan kontatu, bainan ez asko.

“On harr itzazu nire agurrik beroenak,

“Krutwigtar F.k.”

2

(A. Irigoien-ek Jon Mirande-ri. Ez du datarik eta Euskal Akademian orduko idaz-makinan kalkoz aterariko kopia sinatu gabekoa da, baina Mirande-k 1953-garreneko Ekainaren 19-an erantzuten dio).

“Mirande’tar Ion’i

“Agur begiko jauna:

“Aspaldian Krutwig jaunak idatzi zidan berak egindako «h»dun itzen lista bat bidali dezaizudala. Eta asti urri izan baitut orainarte ezin egin

izan dizut kopia eta beraz igorri ere ez. Azkenez, gauza orori eltzen zaie garaia eta or dijoakizu gutun onekin batera.

“Maiz irakurri ditut zure artikulu eta olerkiak atsegiñez beterik zure trebetasuna ikustean. Lan ederra da euskara literaturarako gaitzen egiten dan lan guztia. Zorionak.

“Emen ere badago euskaramina, baina ia zearo beaztopaturik. Ala ere zerbait egiten da euskararen alde eta eginago euskaldunak gure nortasuna galdu nai ezpaldin badugu. Saiatu gaitezen, bada, euskarari bide berriak urratzen arnari ugari eman dezan, almen andiko izkuntza baitugu. Baldin onela egiten badugu geroak erakutsiko digu eraindako aziaren frutua.

“Zerbaitetarako bear banauzu ona emen ene zuzenbidea: Alfonso Irigoyen, Barrio Santiago, 21, BILBAO.

“Eta geiago gabe goraintziak Krutwig’ri eta zuk ar itzazu agurrik beroenak.”

3

(Jon Mirande-k A. Irigoien-i).

“Parisen, 1953gneko Ekainaren 19-an.

“Aberrkide maitea! (7)

“Eskerrik anhitz h-dun hitzen lista ta bertze idazkia gatik, bai eta ene poesiari buruzko goraiphuak gatik ere.

“Krutwig tarr Karol ioan den igandean ikhuskan izan zait. Goraintziak igorrtzen derauzkitzu.

“Neu dathorren hilabethean Espainiaratuko naiz eta herri horrtan aste bi iragan ondoren, zuen Euskalherrian hamarren bat egun egoiteko gogoia dadukat. Bozkario handirekin ikhusiko zaitut orduan, egoki bazaitzu. Uztailearen 24ean Euskadin izanen naizela uste dut.

“Anarrtean onhar itzazu, aberrkide maite horrek, ene euskal-agurrik anaikorrenak.

“Mirandetarr Jon.”

---

(7) Jon Mirande-k *r* azentudunak emaiten ditu systematikoki bere esku-izkribuan, gorago aldatu den Krutwig-en kartaren idaz-makinazko originalean, ordea, *rr* bikoitza agertzen dela. Hemen *rr* bikoitzaz transkribatzera beharturik aurkitu gara ordenagailuaren kausaz.

4

(A. Irigoien-ek A. Ibinagabeitia-ri. Euskal Akademian orduko idazmakinan kalkoz aterariko kopia da).

“Bilbaon 1954-IX-29’garrenean.

“Ibinagabeitia jaun begiko:

“Eztakit oroitzen zaren nitaz. Orain urte bete Parisen elkar ezagutu genuen. Oraindik, nik behintzat, gogo gogoan dut Mirande zu ta irurok iragan arratsalde ura. Noiz argitara aterako Miranden poesi haiek?

“Geroztik iakin nuen Guatemalara ioan zinela Euzko Gogo errebista sendotzera.

“Ordudanik urak bide luzea egin du eta egoera bertze da.

“Hemen ere zerbait egin gogo dugu gure ahale ginoan. Orain urte bete Euskaltzaindiak ‘Euskera’ errebista zaharraren bigarren aldiko lehen numeroa agertu zuen, baimenik gabe ordea, eta berehala igorri zerauen debeku. Euskaltzain batek bere gain hartu zuen erdietsi beharra; urte bete baino gehiago ioan zaigu aurrerapenik gabe alperrarren. Azken batzar bietan egondu nintzan eta sekulako kemen beharra somatu nuen. Asmo batzuk aurkeztu nituen eta onetsi ziran: Euskaltzaindiko obrak bukatzea, Resurreccion Maria de Azkue katedra sortzea eta uste (dut) eskubidea lortuko dudala baimena bere lepoan artu zuenari laguntzeko. Geroak erranen drauku nora iritsiko garen. Aste honetan inguru aterako da Euskaltzaindiaren babesean Axular nagusiaren ‘Gero’ berak izkiribatu zuen araura, oraingo ortographiz (sic). Ezin agorrezko iturburua dukegu bertan. Ailegi euskalzaleen artean dagokon probetxu.

“Lan hauetan niardualarik euskalzale zindo batekin oztopo egin dut eta gauza askotan laguntzen draut. Oso gaztea da eta hogeit urte baino eztitu; hala ere euskal literatura barnean sartua, naiz eta euskaldun berria izan. Irakur itzazu igorten drauzkitzudan poesi batzuk, eta nabarituko duzu eztiela arrunt, sakon baizik. Mesede haundia eginen zeneraukeo bere kemenari Euzko Gogoan, errebista eder hortan, argitara bazenitza. Erranen drautazu zure iritzia.

“Anartean, eskerrik asko aurrez, eta orizu bortzeko hau.

“Irigoyen tar Alfontso

“Arpidetu nahi duen bat: Jose Maria Sagarzazu, Mayor, 100, Azcoitia.

“Poesi izkiribatzailearenak: Gabriel Aresti Segurola, Barroeta Aldamar, 2-6.º dcha, BILBAO.”

5

(A. Ibinagabeitia-k A. Irigoién-i).

“Guatemala’n, Azaroak 16-54.

“Irigoyen’tar Alpontso j’ri

“Bilbao

“Adiskide ona:

“Oroitu ez? Nik ere ez dut beingoan ahantziko (sic) Mirande’k eta irurok elkarrekin (8) eman genun arratsalde ura. Arkaitzean elatzak baiño tinkoago diraute ene baitan zu bezelako euskalzale iator-langilleen irudiak eta itzak. Egia esan, ni ere maiz egon nazaizu lerroño batzu zuzentzekotan, zure irailleko gutunak, ordea, aurreak artu dizkit. Aitortu bear dizut, ala ere, astirotxo ibilli dala, gaurdaño etzait eskuratu bada. Eta berantetsian zaudelakoan bat batean erantzutera iarri nazaizu.

“Aresti olerkari gaztearen poemak atsegin bitsetan irakurri ditut. Badu ezpal eta gogo-giro gazte azkar orrek. Itz-lauzkoa ere siratsgarri izan zait. Euskerari orren sutsu ekiten baldin badio, uzta bikaiñik bilduko du Aresti gazteak. Aurtengo irugarren ta laugarren zenbakiak irarrita dauzkagu eta egunotan aizetaratuko ditugu. Beraz, olerkari ta idazle berriarenak urrengo banakoetan argitara emango ditut; lenbizikoan ‘Dance dans la Prière’ ta ‘Godalet dantza’, ondokoan ‘Prelude à la Musique de la Dance’.

“Ain zuzen, aspalditik Bilbao’ko euskalzaleak zertan ote ziran iakin nai nun, eta orra zure eskutitzak iakinmiñ ori ase dit. Dakustanez gogoz ari zerate gazteok. Gazteak bear ditugu euskal arloan, bestela zarrok suntsitzen geranean euskerarenak betiko egingo du. Euskaltzaindik ere gazteen eskuartean bear luke, kemen ta gogo berri bat txertatuko dien gazte azkarren eskuartean, ez zarrakituen esku dardaritsuetan. Gure garai auek ez dira noski, euskerarentzat onezkoenak, ala ere kemenak bikoiztu bear ditugu gure ondasun bakarrari eusteko, eta indartuz, berean iraun erazteko.

“Gu urrutiko eremu auetan aldeguntxoa egiten ari gera. Izugarritzko oztopoak garaitu bearrik arkitzen gera aldizkaria ateratzeko, irarkolako langilleak dirala-ta. Gu baiño motelagoek oraingoz bertanbera utziko zuten. Lenago lertu, ordea, ilten utzi baiño. Egun auetan amaitu dut Barandiaran’*en* euskal-mitologi berria euskeraz. Aldizkarian agertuko da

---

(8) Andima Ibinagabeitia-k *r* azentudunak emaiten ditu normalki *elkarrekin* hitz hau konturatu gabe *rr* bikoitzaz ageri bada ere. Hemen *rr* bikoitzaz transkribatzera beharturik aurkitu gara ordenagailuaren kausaz.

zatika. Orrez gaiñera, Vergilius'en 'Unai-kantak' ere gerturik dauzkat argitaratzeko. Euskal literaturaren edestian ere murgildurik nabil. Liburu eder bat egin gogo nuke, nere almenak eskastxoak izan ordea. Zaitegi'k, bere aldetik, Sopokel'en tragedi guztiak euskeratu ditu eta datorren urtean argitaratuko dira liburu eder batean. Ez gera, beraz, alperkerian ari.

“Azkoitiko Sagartzazuri aurtengo banako guziak igorriko dizkiot. Iaso dut bere izena arpidedunen zerrendan. Beste zerbait nai bazenuke, idatzi, eta pozik beteko ditut zure gurariak. Bialdu, otoi, noiztanka orko euskal berriak aldizkarian argitara ditzadan.

“Anartean, ar ezazu adiskide, ene euskal agurrik kartsuena.

“Ibinagabeitia'tar Andima.

“Ez dakit noiz agertuko diran Miranden poemak. Irarriko zitutela itz eman zidaten, baiñan oraindik ez dira ageri, damuz.”